

**Тараненко Сергій**

Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-0590-9726

**Івакін Всеволод**

Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-0074-1963

**Бойко-Гагарін Андрій**

Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-4610-3665

**Козубовський Георгій**

Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-2633-604X

**НУМІЗМАТИЧНА КОЛЕКЦІЯ З РОЗКОПОК ТЕРИТОРІЇ ЦЕРКВИ  
СПАСА НА БЕРЕСТОВІ У 2018–2019 РОКАХ  
(ПОПЕРЕДНЄ ПОВІДОМЛЕННЯ)**

**NUMISMATIC COLLECTION ON EXCAVATIONS OF THE TERRITORY  
OF THE CHURCH OF SPAS IN BERESTOV IN 2018-2019 (PRELIMINARY  
NOTICE)**

Історичні скарби, що зберігаються у Києво-Печерській Лаврі, ще повністю не відкрили нам своїх таємниць. Археологічні комплекси заповідника складають вагомий історичний спадок, є важливим та цінним надбанням загальнонаціонального характеру.

У 2019 році завершені науково-рятивні археологічні дослідження на території церкви Спаса на Берестові, що здійснювалися науково-дослідним сектором археології Національного заповідника «Києво-Печерська лавра» (керівник – Сергій Тараненко) та Архітектурно-археологічною експедицією інституту археології НАН України (керівник – Всеволод Івакін). В результаті цих пошуків археологами знайдено значний нумізматичний матеріал. Більш детальний аналіз монетних знахідок з експедиції проведемо у цьому розділі.

Більшість виявлених археологами монет датуються XVII ст. (переважно 1650 – 1660-ми рр.), хоча деякі випадають із цього хронологічного проміжку: 5 копійок 1727 р., акче кримських ханів Менглі I та Хаджи I Гіреїв, карбовані у кін. XV – пер. чв. XVI ст. (Рис. 1).

Основну частину археологічних знахідок складають мідні шеляги (або соліди, серед нумізматів побутує також штучна назва цих монет «боратинки», що походить від імені орендатора монетних дворів Речі Посполитої – Тіта Лівія Боратіні), карбовані на польських та литовських монетних дворах у 1659 – 1666 рр. за правління Яна II Казимира (1648 – 1668)<sup>64</sup>. Під час розкопок було виявлено широке різноманіття мідних шелягів, проте внаслідок наявних дефектів карбування<sup>65</sup> та незадовільного стану збереження точну ідентифікацію значної частини не вдалось здійснити. Другу за чисельністю групу монет державного карбування складають білонові шеляги та драйпелькери, карбовані шведськими королями Густавом II Адольфом (1611 – 1632) та його донькою Христиною (1632 – 1654) в окупованих землях Балтії на монетних дворах Риги

---

<sup>64</sup> Wolski C. Miedziane szelagi Jana Kazimierza Wazy z lat 1659-1667. Wyd. I. Lublin, 2016. 528 s.

<sup>65</sup> Бойко-Гагарін А. С. Види браків монетного виробництва доби Середньовіччя. *Наукові записки української історії*. Випуск 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 72-80.

(міському та державному, що позначався на монетах як «Лівонія» та знаходився у монастирі неподалік Риги). Привертає увагу драйпелькер із іменем короля Густава II Адольфа, карбований у 1634 р. (№ п/о 293), незважаючи на те, що шведський володар загинув 6 листопада 1632 р. у битві під Люцерном. Одночасне карбування монет від імені королеви Христини та її батька аж до 1635 року викликане економічними причинами – необхідністю формування грошових ресурсів для ведення війни, що спричинило необхідність використання усіх задалегідь вигвлених на монетному дворі штемпелів без дат для збільшення кількості карбування монет.

Монети Речі Посполитої представлені поширеними у цей час на території Київщини півтораками та шелягами Сигізмунда III Вази (1587 – 1632), а також однією із перших мідних монет на території наших земель – подвійним пенні, або «торнером» королівства Шотландії (№ п/о 325), карбованими без наявної на полі монети дати у період 1632 – 1633 рр. від імені короля Карла II Стюарта (1625 – 1649)<sup>66</sup>. В археологічному комплексі наявні й мідні монети Московського царства, карбовані від імені царя Олексія Михайловича (1645 – 1676), що є свідками невдалої грошової реформи.

Молдавські монети, імітовані за прототипом шелягів карбування Риги та Ельблонгу, а також курфюршества Бранденбургу-Пруссії, виготовлялись на монетному дворі в Сучаві зі значними відхиленнями від своїх балтійських та німецьких прототипів. На монетах часто спостерігається невідповідність монограм правителів та вказівки їх імені в легендах монет, проставлені фантазійні та «скорочені» дати. Серед т. зв. «скорочених» дат на імітаціях шелягів в комплексі наявні такі: «12», «14», «60», «61», що є найбільш поширеними різновидами цих монет (Рис. 2).

Значну частину комплексу складають тогочасні підробки – молдавські («сучаські») імітації<sup>67</sup> та приватні підробки, виготовлені фальшивомонетниками в часи побутування прототипів цих монет державного зразка для збуту їх на грошовому ринку з метою отримання незаконного прибутку<sup>68</sup>. Незаконно виготовленими фальшивомонетниками виявились шеляги за прототипом монет Христини (1632 – 1654) (Рис. 3), польсько-литовські мідні шеляги Яна II Казимира (1648 – 1668), а також такі, що копіюють півтораки Сигізмунда III Вази (1587 – 1632). Подібні підробки відомі у зібраннях музеїв Київщини<sup>69</sup>.

Серед виявлених археологами знахідок наявна також монета Російської імперії – 5 копійок, карбована за часу правління імператриці Катерини I (1725 – 1727) у 1727 р. в Москві з використанням потужностей Набережного монетного двору (№ в п/о 267).

---

<sup>66</sup> Бойко-Гагарин А.С. Фальсификаты шотландских торнеров, найденные на Украине и технологи их производства. Сборник тезисов Международного нумизматического симпозиума «Деньги, Экономика и Общество», 16-19 мая 2013, Кошице, Словакия, 2013. С. 66-67.

<sup>67</sup> Огуй А., Пивоваров С. Подделывание билонных монет на Сучавском монетном дворе в XVII в. *Numizmatika*. № 21. Bratislava, 2006. С. 149-157.

<sup>68</sup> Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени. Киев: Украинская конфедерация журналистов, 2017. С. 11-12.

<sup>69</sup> Бойко-Гагарин А.С., Трифонова Н.А. Фальшивые монеты ушедшей эпохи в собрании Музея истории Киева. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Випуск 23. Київ, 2014. С. 218-221. Також: Бойко-Гагарин А.С., Кузьменко А.В. Фальшиві монети часів Сигізмунда III Ваза у колекції НІЕЗ «Переяслав». *Переяславський літопис*. Випуск 9. Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 186-188.

Таким чином, виявлені в процесі розкопок церкви Спаса на Берестові монети є цілком характерними для грошового обігу Київщини у XV – XVIII ст. поширеними зразками обігових монет, якими користувалось населення міста.

### Ілюстрації



**Рис. 1.** Кримське ханство, Менглі I Герай (Гірей) (1467 – 1515), акче, № в п/о 297.



**Рис. 2.** Молдавське князівство, імітація балтійського соліда королеви Христини карбування м. Риги зі скороченою датою «61». № в п/о 327.



**Рис. 3.** Тогочасна підробка, що завдала збитків грошовому обігові, виготовлена за прототипом солідів балтійських володінь Швеції, карбованих від імені королеви Христини. № в п/о 338.

### Література

1. Schön G. Weltmünzkatalog 20 Jahrhundert. Auflage 14. Teil «A-I». München, 1983. S. 363.
2. Wolski C. Miedziane szelagi Jana Kazimierza Wazy z lat 1659-1667. Wyd. I. Lublin, 2016. 528 s.
3. Бойко-Гагарин А.С. Фальсификаты шотландских торнеров, найденные на Украине и технологии их производства. *Сборник тезисов Международного нумизматического симпозиума «Деньги, Экономика и Общество»*, 16-19 мая 2013, Кошице, Словакия, 2013. С. 66–67.
4. Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени. Киев: Украинская конфедерация журналистов, 2017. С. 11–12.

5. Бойко-Гагарин А.С., Трифонова Н.А. Фальшивые монеты ушедшей эпохи в собрании Музея истории Киева. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Випуск 23. Київ, 2014. С. 218–221.
6. Бойко-Гагарин А.С., Кузьменко А.В. Фальшиві монети часів Сигізмунда III Ваза у колекції НІЕЗ «Переяслав». *Переяславський літопис*. Випуск 9. Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 186–188.
7. Бойко-Гагарин А. С. Види браків монетного виробництва доби Середньовіччя. *Наукові записки української історії*. Випуск 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 72–80.
8. Огуй А., Пивоваров С. Подделывание билонных монет на Сучавском монетном дворе в XVII в. *Numizmatika*. № 21. Bratislava, 2006. S. 149–157.